

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ИСКУССТВ

БИОБИБЛИОГРАФИЯ
АРМЯНСКИХ ИСКУССТВОВЕДОВ
N 5

МАРГАРИТА РУХКЯН

ЕРЕВАН
ИЗДАТЕЛЬСТВО «ГИТУТЮН» НАН РА
2017

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ARTS

BIOBIBLIOGRAPHY OF
ARMENIAN ART CRITICS
N 5

MARGARITA RUKHKYAN

YEREVAN
“GITUTYUN” PUBLISHING HOUSE OF THE NAS RA
2017

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

**ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ
ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
N 5**

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆ

**ՆԵՐԱԾԱԿԱՆԸ՝
արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ
Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ**

**ԵՐԵՎԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ «ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2017**

ՀՏԴ 01:78.071
ԳՄԴ 91.9:85.315.
Մ 350

**ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՀՀ ԳԱԱ ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՄԱՄԲ**

**ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱԶՄԵԼ Է
ԱՐՎԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ԼԻԼԻԹ ԱՐՏԵՄՅԱՆԸ**

**ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԽՄԲԱԳԻՐ՝
ՀՀ ԳԱԱ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ
ԱՐԱՐԱՏ ԱՂԱՍՅԱՆ**

*Մ 350 Մարգարիտա Ռուխկյան: Կենսամատենագիտություն /կազմ.
Լ.Արտեմյան/: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., Եր., 2017,
50 էջ:*

*Մատենագիտությունն ընդգրկում է Մ. Ռուխկյանի 1967-2017
թվականների տպագիր աշխատանքների ցանկը՝ նրա գիտական
գործունեությունը բնութագրող համառոտ ակնարկով:*

ISBN 978-5-8080-1317-9

© ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ, 2017

© ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2017

**ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆ.
ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՂԸ**

Հրացավ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի Երաժշտությունների բաժնի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր Մարգարիտա Ռուխկյանի ծննդյան հոբելյանը: Ծնվել է 1937-ի նոյեմբերի 7-ին Երևանում, գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀամԳԳԱ ակադեմիկոս, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ Աշոտ Ռուխկյանի և Սոֆյա Թադևոսյանի ընտանիքում:

1957-ին ավարտելով Պ. Չայկովսկու անվան միջնակարգ մասնագիտական երաժշտական դպրոցի դաշնամուրային դասարանը՝ Մ. Ռուխկյանն ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա, որն ավարտում է 1962-ին՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀԽՍՀ և ՌԽՖՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Գեորգի Տիգրանովի ղեկավարությամբ՝ պաշտպանելով «Էդվարդ Բաղդասարյանի դաշնամուրային պրեյուդենները» խորագրով դիպլոմային աշխատանքը:

Հեռուստատեսություն և վավերագրական կինոյի հանդեպ հետաքրքրությունը Մ. Ռուխկյանին բերում է Հայաստանի հեռուստառադիոպետկոմի երաժշտական խմբագրություն, որտեղ 1963-1965 թթ. աշխատում է որպես խմբագիր: Հայկական հեռուստատեսության գործունեության սկզբնավորման այս ժամանակաշրջանում երիտասարդ երաժշտագետն աշխատում է մեծ հետաքրքրությամբ ու նվիրումով՝ հեղինակելով օպերային թատրոնի, համերգասրահների դահլիճներից ուղիղ հեռարձակմամբ և երաժշտական լավագույն ուժերի մասնակցությամբ մի շարք հետաքրքիր երաժշտական ծրագրեր, որոնց ռեժիսորներն էին Ալբերտ Մկրտչյանը, Տոլիկ Մոկացյանը, Մարատ Վարժապետյանը և այլք:

1965-ին Մ. Ռուխկյանն ընդունվում է ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի Արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ ուսումնառությունն անցկացնելով Մոսկվայի արվեստագիտության համամիութենական ինստիտուտում՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ա. Վասինա-Գրոսմանի ղեկավարությամբ:

Ավարտելով ասպիրանտուրան՝ Մ. Ռուխկյանը 1969-ին վերադառնում է Երևան և աշխատանքի անցնում ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտում՝ որպես երաժշտության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող, և այդ օրվանից բացառապես ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի հետ են կապվում երաժշտագետի գիտաստեղծագործական կյանքի շուրջ հինգ տասնամյակները:

1971-ի հոկտեմբերին ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտում Մ. Ռուխկյանը պաշտպանում է թեկնածուական դիսերտացիա՝ «Հայկական սիմֆոնիայի կայացման և զարգացման որոշ հարցեր» թեմայով և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:

1986-ին Մ. Ռուխկյանն ընտրվում է ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատողի պաշտոնում:

2005-ին Մ. Ռուխկյանը ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական աստիճանաչնորհման 016 մասնագիտական խորհրդում պաշտպանում է դոկտորական դիսերտացիա «Հայկական սիմֆոնիայի զարգացման արդի փուլը (Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության օրինակով)» թեմայով և ստանում արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան:

2006-ից Մ. Ռուխկյանը ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի, 2009-2016-ին՝ սփյուռքահայ արվեստի (ներկայումս՝ սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի) բաժնի, իսկ 2016-ից՝ երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող է: 2007-ից Մ. Ռուխկյանը ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի և արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաչնորհման 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ է: Մ. Ռուխկյանը ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության անդամ է (1972-ից), 2013-ից մինչ օրս՝ ՀԿՄ Վարչության անդամ: Հայկական երաժշտական համաթողովի անդամ է կազմակերպության հիմնադրման օրվանից (1994-ից): Մ. Ռուխկյանը նշանակվել է «Հանրապետության Նախագահի մրցանակների շնորհման» արվեստի հանձնախմբի անդամ: Նա ժէ.00.02 - «Երաժշտական արվեստ» մասնագիտության որակավորման մասնագիտական քննական հանձնաժողովի անդամ է:

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի Հիմնադրման 50-ամյակի կապակցությամբ 2008-ին Մ. Ռուխկյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԿԳՆ բարձրագույն պարգևով՝ «Ոսկե հուշամեդալով»:

2011-ին, ՀՀ անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ Մ. Ռուխկյանն արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման:

Ծանրակշիռ է Մ. Ռուխկյանի վաստակը արդի հայ երաժշտության ուսումնասիրության գործում:

1980-ին լույս է տեսնում Մ. Ռուխկյանի անդրանիկ գիրքը՝ «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» (ուսուերեն), որտեղ տրված է հայ սիմֆոնիկ երաժշտության զարգացման ուղին, բուռն վերելքն ապահովող ակունքներն ու արմատները: Առանձին ակնարկներով ներկայացված են Արամ Խաչատրյանի Առաջին սիմֆոնիան՝ հայկական սիմֆոնիզմի հիմնաքարը, Գ.Եղիազարյանի, Ջ.Տեր-Թադևոսյանի, Է.Հովհաննիսյանի, Կ.Օրբեկյանի, Է.Միրզոյանի սիմֆոնիաները, ուսումնասիրվում են հայկական սիմֆոնիզմի նոր միտումները՝ դիտարկվում է Արիստակեսյանի, Գ.Հախինյանի, Ա.Աճեմյանի, Լ.Աստվածատրյանի սիմֆոնիաները՝ կենտրոնական տեղ հատկացնելով արդեն 5 սիմֆոնիաների հեղինակ Ավետ Տերտեղյանի սիմֆոնիաներին: «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» գրքի համար 1983-ին Մ. Ռուխկյանն արժանանում է Բ.Ասաֆևի անվան Համամիութենական երաժշտագիտական մրցույթի դափնեկրի կոչման:

Միաժամանակ գիտնականը պահպանում է իր հետաքրքրությունը հեռուստատեսության և վավերագրական կինոյի հանդեպ՝ դառնալով մի քանի վավերագրական ֆիլմերի հեղինակ. «Գորանի», «Արմեն Տիգրանյանի «Անուշի» առաջին բեմադրությունը», «Հայաստանի արվեստը», որտեղ համահեղինակը նրա ամուսինն էր՝ ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կինոգետ, հոգեբույս Կարեն Քալանթարը: Հիրավի, մեծ էր Կ. Քալանթարի դերն ու նշանակությունը Մ. Ռուխկյանի գիտաստեղծագործական կյանքում. այդ նշանավոր անհատականությունը մեծապես պայմանավորեց երաժշտագետի հետաքրքրությունների ոլորտը: Եվ պատահական չէ,

որ երկար տարիներ երաժշտագետը զբաղվել է հայկական կինո-երաժշտության ուսումնասիրմամբ:

«Ես միշտ անհրաժեշտ եմ համարել գրել այն մասին, ինչն ինձ հուզում է: Այսպես, մասնագիտական պարտքի և սրտի թելադրանքով գրվեցին բազմաթիվ գիտական և թերթային հոդվածներ, խոստովանում է հորեյարը,- Ես, ինչպես և իմ գործընկերները, պարբերական մամուլում հաճախ ենք հանդես եկել մեր մշակույթի սուր հարցերը բարձրացնող, երաժշտական կյանքի պրոբլեմներն արտացոլող հոդվածներով»: Եվ իսկապես. պրոֆեսիոնալ հրապարակախոսությունը 1970-80-ականներին ակտիվորեն ձևավորում էր մշակույթի զարգացման գործընթացը. հնչող քննադատությունը բարերար ազդեցություն էր թողնում հանրապետության երաժշտական կյանքի զարգացման վրա:

Մ. Ռուխկյանի գիտական հետաքրքրությունները կենտրոնանում են ազգային սիմֆոնիզմի, ի մասնավորի՝ Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության հարցերի շուրջ: Մի կողմից՝ աստիճանաբար հավաքվում է հարուստ նյութ. Տերտերյանի ստեղծագործական պոտենցիալը բացահայտվում է ավելի ու ավելի վառ՝ աչքեցնելով իր եզակիությունը և հզորությունը, մյուս կողմից՝ դեռևս 1986-ին արվեստագիտության դոկտոր, Մոսկվայի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Ելենա Դոլինսկայան առաջ է քաշում և Մ. Ռուխկյանի առջև դնում Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության վերաբերյալ գրքի ստեղծման խնդիրը: Եվ... 1980-ականների կեսերին Մ. Ռուխկյանը ձեռնամուխ է լինում գրքի ստեղծմանը: Գիրքը գրվում է, սակայն մնում որպես առաջին տարբերակ. հայ ժողովրդի կյանքում տեղ գտած խոր ցնցումները ի չիք են դարձնում բոլոր պլանները:

Ստեղծված իրավիճակում, մի կողմից՝ անհնար է դառնում արդեն պատրաստի գրքի հրատարակումը, մյուս կողմից՝ կյանքի փոփոխված պայմանները երաժշտագետի առջև նոր խնդիրներ են դնում: Մ. Ռուխկյանը հայտնվում է Հայաստանի մշակութային կյանքի ընթացիկ իրադարձությունների հորձանուտում, կանգնում բոլոր նրանց կողքին, ովքեր այդ բարդ ժամանակաշրջանում ձգտում են պահպանել հայկական երաժշտական կյանքը:

Գիտական աշխատանքին զուգահեռ՝ Մ. Ռուխկյանը 1990-ա-

կաններին աշխատում է Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնում որպես խորհրդատու՝ վկան դառնալով Տիգրան Լևոնյանի ղեկավարությամբ իրականացված ինքնատիպ բեմադրությունների, նոր ներկայացումների մասին գրում մի շարք հոդվածներ ու գրախոսականներ:

1998-ին Մ. Ռուխկյանը վերսկսում է Ա. Տերտերյանի ստեղծագործության ընդհատված ուսումնասիրությունը: 1999-ին նա մասնակցում է Նիժնի Նովգորոդում կայացած և Ա. Տերտերյանին նվիրված միջազգային կոնֆերանսին, որը ցույց է տալիս կոմպոզիտորի երաժշտության հանդեպ առկա հետաքրքրությունը:

2001-ին Մ. Ռուխկյանն ավարտում է «Ավետ Տերտերյան: Ստեղծագործությունը և կյանքը» գիրքը (ռուսերեն), որը ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս է տեսնում 2002-ին՝ լայն արձագանք գտնելով նաև Հայաստանի սահմաններից դուրս: Լիդիա Պտուշկոյի կարծիքով՝ «Գիրքը գերում է և ընթերցվում չնվազող հետաքրքրությամբ՝ Ավետ Տերտերյանի երաժշտության պես, որը «լարված տանում է դեպի իմացություն և լինելով ականջի համար գրավիչ, տալիս է փրկասփայլական հարցեր, որը միաժամանակ հանդուգն է ու սրտաշարժ, անօգնական ու բանաստեղծական» (էջ 7): Հեղինակը ձգտում է հետևել գեղարվեստական վեպի սկզբունքներին և «գլխավոր հերոսին»՝ Տերտերյանի երաժշտությունը շրջապատում կենսական կենդանի համատեքստով, պատմում խորհրդային Հայաստանի գեղարվեստական իրավիճակի առանձնահատկությունների, հայկական մշակույթի նշանակալի իրադարձությունների մասին, որոնց մասնակիցն էր կոմպոզիտորը, Ս. Պրոկոֆևի, Հ. Լիտինսկու, Էդ. Միրզոյանի հետ Տերտերյանի անմոռանալի և բախտորոշ հանդիպումների մասին: Կոմպոզիտորի կյանքի այս դրվագների մեջ են լիարժեքորեն ներհյուսվում մեկնաբանություններն ու քնարական «ինտերմեցոնները»՝ հիշողությունները հեղինակի, ով հնարավորություն է ունեցել ընկերական կարճ տարածությունից հետևել կոմպոզիտորի ստեղծագործական գրեթե ողջ ճանապարհը»¹:

¹ *Птушко Л. Отражение сверхчуждественного мира, Музыкальная академия, N 2, 2004, стр. 203.*

Իսկ «Свободная Грузия» թերթում տպագրված գրախոսականում Թբիլիսիի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր, երաժշտագետ Գուլբատ Թորաձեն գրեց. «Անշուշտ, քիչ հոգվածներ ու ակնարկներ չեն գրվել Տերտերյանի մասին, սակայն, անկասկած, նրա մասին առավել լիարժեք ու վառ պատկերացում է տալիս Հենց Մ. Ռուխկյանի գիրքը: Սա է դրա առաջնային արժանիքն ու նշանակությունը: Գրքի հեղինակը հաջողությամբ լուծում է ուսումնասիրության կենտրոնական խնդիրը, այսինքն՝ հետևում «Տերտերյանի ֆենոմենի» ձևավորմանը և բացահայտում նրա խորապես անհատական գծերը, ինչը տրվում է կոմպոզիտորի ստեղծագործական «ձեռագրի» գլխավոր առանձնահատկությունների երևակման հետ ուղղակի կապի մեջ: Համոզիչ կերպով դիտարկվել է բացառիկորեն ամբողջական էվոլյուցիոն ուղին՝ «Հայկական սիմֆոնիզմի աշխարհորպես հրթիռ ներխուժած» Առաջին սիմֆոնիայից մինչև նրա սիմֆոնիաներից ամենահանելուկային և «իռացիոնալ» Ութերորդը»²:

2003-ին, Արամ Խաչատրյանի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ Մ. Ռուխկյանն արվեստագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր Ալինա Փահլևանյանի և Ա. Խաչատրյանի տուն-թանգարանի տնօրեն Գոհար Հարությունյանի հետ համատեղ հրատարակության է պատրաստում Ա. Խաչատրյանի նամակների երրորդ գիրքը, որը լույս է տեսնում հայերեն և ռուսերեն լեզուներով:

2009-ին ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ պետական պատվերի շրջանակներում լույս է տեսնում «Դիմանկարներ» գիրքը (ռուսերեն), որտեղ առանձին ակնարկներով ներկայացված են Հայկական երաժշտական համաժողովի միջուկը կազմող՝ արդի հայ երաժշտության առաջատար հինգ կոմպոզիտորներ Լևոն Չաուչյանի, Վահրամ Բաբայանի, Երվանդ Երկանյանի, Ռուբեն Սարգսյանի և Դավիթ Սաքոյանի ստեղծագործական դիմանկարները:

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ և ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ 2015-ին հրատարակվում է երաժշտագետի «Վարդան Աճեմյանի Հնչյունի

² *Торадзе Г. Я прочел книгу... О книге Маргариты Рухкян “Авет Тертерян”, Свободная Грузия, 14 августа, 2003.*

թատրոնը» մենագրությունը (ռուսերեն)³, որի խմբագիրն էր արվեստագիտությունից դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Լիլիթ Երնջակյանը:

Մ. Ռուխկյանը հեղինակ է Հայաստանում և արտասահմանում տպագրված բազմաթիվ գիտական հոդվածների, որոնցում անդրադարձել է ինչպես արդի հայ կոմպոզիտորական դպրոցի առանձին ներկայացուցիչների՝ Արամ Խաչատրյանի, Ալեքսանդր Հարությունյանի, Էդվարդ Միրզոյանի, Ղազարոս Սարյանի, Արամ Խուրդոյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Էդուարդ Խաղաղործյանի, Զիվան Տեր-Թադևոսյանի, Լևոն Աստվածատրյանի, Ալեքսեյ Հեքիմյանի, Գեղունի Չիշյանի, Մարտին Վարդապարյանի, Կոնստանտին Պետրոսյանի, Էդուարդ Հայրապետյանի, Էդուարդ Սաղոյանի, Սոֆա Ազնաուրյանի և այլոց ստեղծագործությունը, այնպես էլ երաժիշտկատարողների՝ դիրիժորներ Հովհաննես Չեքիժյանի, Արամ Ղարաբեկյանի, Վահան Մարտիրոսյանի, Սերգեյ Սմբատյանի, դաշնակահարներ Սվետլանա Նավասարդյանի, Արթուր Փափազյանի, Վարդան Մամիկոնյանի, Վահագն Պապյանի, երգիչներ Գոհար Գասպարյանի, Ժակ Դուվալյանի, ջութակահար Անահիտ Յիցիկյանի, թավջութակահարներ Ալեքսանդր Չաուչյանի, Մեդեա Աբրահամյանի, Արամ Թալալյանի, խմբավար Սարինա Ավթանդիլյանի, ինչպես նաև դիրիժորներ Մուրադ Աննամամեդովի և Վալերի Գերգիևի կատարողական գործունեությունը:

Իր հոդվածներով և տարբեր համերգների ու օպերային ներկայացումների մասին բազմաթիվ գրախոսականներով Մ. Ռուխկյանը դարձել է իր ապրած ժամանակաշրջանի երաժշտական տարեգիրը՝ լինելով միաժամանակ դրա վկան ու ականատեսը:

Եվ խորհրդանշական է, որ 2017-ին ապրիլի 15-ին, իր երաժշտագիտական գործունեության կեսդարյա բարձունքից վաստակաշատ երաժշտագետը հաղթող ճանաչվեց Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունից կազմակերպած «Տարվա լավագույն ստեղծագործություն – 2016» մրցանակաբաշխության «Երաժշտագիտու-

³ Տե՛ս Ասատրյան Ա., Маргарита Рухкян. Театр звука Вардана Аджемяна (Е., “Амроц ցրупп”, 2015, 84 стр.) // «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2016, 2, էջ 325-327:

թյուն» անվանակարգում՝ Մոսկվայում և Սանկտ Պետերբուրգում լույս տեսած հոդվածների համար:

Այսօր երաժշտագետն ավարտել է կոմպոզիտորներ Կոնստանտին Պետրոսյանի և Էդուարդ Հայրապետյանի մասին իր մենագրությունները, ի մի է բերում տարբեր տարիներին հրատարակած իր գիտական հոդվածները, որոնք ամբողջանալու են մեկ ժողովածուի մեջ՝ «Հնչող երաժշտություն. իր ժամանակի տարեգիրը» խոսուն վերնագրով:

Շնորհավորելով մշտապես հանրապետության մշակութային իրադարձությունների կենտրոնում գտնվող, երիտասարդական ավյունով և կանացի հմայքով օժտված մեր թանկագին գործընկերոջը հոբեյանի կապակցությունը, մաղթում ենք արևշատություն և գիտաստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ

արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ

**ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ**

- 1937 Մնվել է նոյեմբերի 7-ին Երևանում, անասնաբույժ-ընտրասերումնաբան, գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀամԳԳԱ ակադեմիկոս Աշոտ Ռուխկյանի և Սոֆյա Թադևոսյանի ընտանիքում:
- 1957 Ավարտել է Պ. Չայկովսկու անվան միջնակարգ մասնագիտական երաժշտական դպրոցի դաշնամուրային դասարանը:
- 1962 Ավարտել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիան՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀԽՍՀ և ՌԽՖՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Գեորգի Տիգրանովի ղեկավարությամբ՝ պաշտպանելով «Էդվարդ Բաղդասարյանի դաշնամուրային պրեյլուդները» խորագրով դիպլոմային աշխատանքը:
- 1963-1965 Աշխատել է Հայաստանի հեռուստառադիոպետկոմի երաժշտական խմբագրությունում, որպես խմբագիր:
- 1965-1969 Սովորել է ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրայում՝ ուսումնառությունն անցկացնելով Մոսկվայի արվեստագիտության համամիութենական ինստիտուտում՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ա. Վասինա-Գրոսմանի ղեկավարությամբ:
- 1969 Աշխատանքի է անցել ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտում՝ որպես երաժշտության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող
- 1971 Պաշտպանել է թեկնածուական դիսերտացիա «Հայկական սիմֆոնիայի կայացման և զարգացման որոշ

- Հարցեր» թեմայով և ստանել արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:
- 1972 Ընդունվել է ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության անդամ:
- 1983 Արժանացել է Բ.Ասաֆևի անվան Համամիութենական երաժշտագիտական մրցույթի դափնեկրի կոչման՝ «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» գրքի համար:
- 1986-2006 ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի ավագ գիտաշխատող:
- 1990-ական Աշխատել է որպես Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնի խորհրդատու:
- 2005 Պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն «Հայկական սիմֆոնիայի զարգացման արդի փուլը (Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության օրինակով)» թեմայով և ստացել արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան:
- 2006-2009 ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող:
- 2006-ից ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի անդամ:
- 2006-ից ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական աստիճանաչնորհման Արվեստագիտության 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ:
- 2009-2016 ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի նորաստեղծ սփյուռքահայ արվեստի (ներկայումս՝ սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի) բաժնի առաջատար գիտաշխատող:
- 2008 Պարգևատրվել է ՀՀ ԿԳՆ «Ոսկե հուշամեդալով»:

- 2010 Որակավորվել է որպես առաջատար գիտաչխատող:
- 2011 Արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման:
- 2012-ից ՀՀ Նախագահի մրցանակի հանձնախմբի անդամ՝ «Արվեստ» անվանակարգում:
- 2013-ից Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության անդամ:
- 2016-ից ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաչխատող:
- 2016 Որակավորվել է որպես առաջատար գիտաչխատող:
- 2017 Արժանացել է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության «Տարվա լավագույն ստեղծագործություն - 2016» մրցանակին՝ «Երաժշտագիտություն» անվանակարգում:
- 2017 Հայաստանի կոմպոզիտորների միության «Հայ կոմպոզիտոր» հանդեսի խմբագրական խորհրդի անդամ:

**Մ. ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ**

ԳՐԹԵՐ

1. **Րухкян Маргарита.** *Армянская симфония. Исследовательские очерки* (Отв. ред. К. Э. Худабабян). – Ер.: Изд.-во АН Арм. ССР, 1980. – 138 стр.
2. **Րухкян Маргарита.** *Авет Тертерян. Творчество и жизнь* (Отв. ред. А. А. Пахлеванян). – Ер.: “Наири”, 2002. – 248 стр., 8 ст. вкл.
3. **Արամ Խաչատրյան.** *Письма. Составление и предисловие.* – Ер.: “Наири”, 2003. – 152 стр. (Книга издана отдельно на арм. и русск. языках).
4. **Րухкян Маргарита.** *Портреты армянских композиторов. Очерки.* – Ер.: “Наири”, 2009. – 236 стр.
5. **Րухкян Маргарита.** *Театр звука Вардана Аджемяна.* – Ер.: “Амроц групп”, 2015. – 86 стр.

**ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ ԱՄՍԱԳՐԵՐՈՒՄ ԵՎ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ**

1. Эдгар Оганесян. *Первая симфония. В кн. “Советская симфония за 50 лет”. Сб. статей.* – Л.: “Музыка”, 1967. сс. 247–252.
2. **Մտորումներ Հայ սիմֆոնիզմի մասին: «Սովետական արվեստ», 1968, N 3, էջ 23–29:**
3. *Балет, определивший рубеж (О постановке Марка Мнацаканяна балета Эдгара Оганесяна “Вечный идол” на сцене Театра оперы и балета им. Спендиарова).* – “Театр”, Москва, 1968, N 5, стр. 63–64.
4. **Իմ աշակերտները իմ երկրորդ կյանքն են: «Սովետական արվեստ», 1969, N 11, էջ 25–31:**

5. Հայ սիմֆոնիզմի դասականությունը ու արդիականությունը: «Սովետական արվեստ», 1971, N 1, էջ 39-44:
6. Նրա ճշմարտության իմաստն ու նշանակությունը (Ա. Սպենդիարովի մասին): «Սովետական արվեստ», 1971, N 10, էջ 39-44:
7. Ուրախալի հանդիպում (Ալիս Թերզյան): «Սովետական արվեստ», 1972, N 6, էջ 59:
8. Три пальмы и русский ориентализм. В кн. "Ал. Спендиаров. Статьи и исследования". – Ереван: Изд. АН Арм. ССР, 1973, стр. 39–52.
9. Երրորդը... (Արամ Խաչատրյանի 3-րդ սիմֆոնիայի մասին): «Սովետական արվեստ», 1973, N 5, էջ 18-20:
10. Երաժշտությունը՝ բոլորին: «Սովետական արվեստ», 1975, N 8, էջ 1-8:
11. Դավթի նոր ծնունդը: «Սովետական արվեստ», 1977, N 4, էջ 45-50:
12. Героико-патриотическая эпопея (Опера-балет Э. Оганесяна "Давид Сасунский"). – "Советская музыка", 1977, N 10, стр. 26–31.
13. Հանձարի խորհուրդը: «Սովետական արվեստ», 1978, N 7, էջ 7-8:
14. Симфоническая музыка и инструментальный концерт (1969–1980-ые годы). В кн. "Музыкальная культура Армянской ССР". Сб. статей. – Москва: "Музыка", 1985, стр. 193–222.
15. Асафьев и музыка Востока. В кн. "Б. В. Асафьев и советская музыкальная культура". Материалы Всесоюзной научно-теоретической конференции. – Москва: "Советский композитор", 1986, стр. 92–97.
16. О классических традициях и современных тенденциях в армянской симфонии. В кн. "Традиции и современность. Вопросы ар-

- мянской музыки”. Сб. статей. – Ереван: Изд. АН Арм. ССР, 1986, стр. 119–135.
17. О композиторе Эдуарде Хагагортяне и его симфониях. В кн. “Эдуард Хагагортян. Статьи. Воспоминания”. – Москва: “Советский композитор”, 1987, стр. 52–57.
  18. Исполняется впервые. В кн. “Эдуард Хагагортян. Статьи. Воспоминания”. – Москва: “Советский композитор”, 1987, стр. 162–163.
  19. Фактор времени в армянской симфонии. В кн. “Армянское советское искусство на современном этапе”. Сб. статей. – Ереван: Изд. АН Арм. ССР, 1987, стр. 125–144.
  20. *La musique dans le cinéma arménien. Le cinéma Arménien. Centre Georges Pompidou, Paris, 1993, juni, p. 95–99.*
  21. Заметки о музыкальном театре Эдгара Оганесяна. В кн. “Традиции и современность. Вопросы армянской музыки”. Книга 2. Сб. статей. – Ереван: Изд. “Гитутюн” НАН РА, 1996, стр. 170–192.
  22. Последняя симфония (О Восьмой симфонии Авета Тертеряна). “Музыкальная академия”, 1996, N 1, стр. 12–15.
  23. Армения. Симфоническое творчество и инструментальный концерт. 1970–1980. В кн. “История музыки народов СССР”. Том VI, книга вторая.– Москва: Изд. объединение “Композитор”, 1996, стр. 144–158.
  24. Армения. Симфоническое творчество. 1980–1990. В кн. “История музыки народов СССР”. Том VII, выпуск 3.– Москва: Государственный институт искусствознания, 1997, стр. 149–171.
  25. Друг и учитель.– “Музыкальная Армения”, 1998, N 1, стр. 6.
  26. Мы все выросли на этой великой культуре. В кн. “На пути духовного единения: Авет Тертерян в кругу друзей”. Нижегородская консерватория им. М. И. Глинки и Институт “Откры-

- тое общество” (Фонд Сорос-Россия). Сб. статей.– Нижний Новгород, 2000, стр. 23–33.
27. *Портреты Авета Тертеряна. Там же, стр. 41–54.*
  28. *Наследник и творец традиций (Об Александре Арутюняне). Неоконченный портрет движущейся натуры (Об Эдварде Мирзояне).– “Музыкальная академия”, 2001, N 3, стр. 25–28.*
  29. *Авет Тертерян: 7 и 8 симфонии.– “Музыкальная Армения”, 2001, N 1(4), стр. 39.*
  30. *Идея формы или миф армянского симфонизма (К 100-летию Арама Хачатуряна).– Вестник общественных наук, 2003, N 3, стр. 143–149.*
  31. *Идея формы или миф армянского симфонизма, Третий международный симпозиум и фестиваль СК Армении “Арам Хачатурян и музыка XX века”. Сб. докладов.– Ереван: “Арчеш”, 2003, стр. 85–91.*
  32. *К мифологии симфонизма. – “Музыкальная академия”, 2003, N 3, стр. 3–5.*
  33. *Авет Тертерян – 75. Альфред Шнитке – 70.– “Музыкальная Армения”, 2004, N 3–4, стр. 12.*
  34. *Мюнхен: воплощение идеи (О постановке оперы Авета Тертеряна “Землетрясение”).– Там же, стр. 13.*
  35. *Премьера, ставшая событием (О камерной опере С. Азнаурян “Надежда”).– Там же, стр. 60.*
  36. *Авет Тертерян: “Камо грядеши”. – Art шжор. Գյուլերու ժամանակակից արվեստի կենտրոն, 2004, էջ 66–67.*
  37. *Познание традиций: обратная связь. Международная конференция-фестиваль “Авет Тертерян-75. Традиции и новаторство”. Союз композиторов и музыковедов Армении. Сб. докладов.– Ереван: “Арчеш”, 2005, стр. 5–10.*

38. *Дудук в современной профессиональной музыке.* – *Вестник общественных наук*, 2005, N 2, стр. 141–147.
39. *Характер и судьба (О Эдварде Мирзояне).*– “Музыкальная академия”, 2005, N 1, стр. 147.
40. *Варпет (О О. Чекиджяне).* – “Музыкальная академия”, 2005, N 1, стр. 154–155.
41. *Театр оперы и балета: сегодня... вчера... завтра?* – “Музыкальная академия”, 2005, N 1, стр. 157–160.
42. *Армянский классик и чисто английское исполнение.*– “Музыкальная Армения”, 2005, N 4(19), стр. 22.
43. *Портрет Адама Худояна. Становление личности. «XX դարի Հայ երաժշտության դասականներ»։ Գիտաժողովի նյութեր. – Գյումրի, «Կոմիտաս», 2006, էջ 82–90:*
44. *Բոցավառվող կյանք. Անահիտ Ցիցիկյան - 80. «Հայ արվեստ», 2006, 2, էջ 10-11:*
45. *Трудная, но счастливая судьба нашей музыки.*– “Музыкальная Армения”, 2006, N 2 (21), стр. 7–8.
46. *Уроки Э. Мирзояна.* – “Музыкальная Армения”, 2006, N 3 (22), стр. 9.
47. *Эдвард Мирзоян. День сегодняшний на фоне большой истории творческого пути.*– “Глобус науки”, т. 6, 2006, стр. 110–113.
48. *Оптимизм науки (Աննա Ասատրյանի «Արշակ Բ.» Հայոց անդրանիկ օպերան» գրքի մասին). Լրաբեր Հասարակական գիտությունների, 2007, N 2, էջ 265-269.*
49. *Жизнь как роман (О Жаке Дуваяне).* – “Музыкальная Армения”, 2007, N 3–4(26–27), стр. 12.
50. *Балет “Монологи Ричарда III” и опера “Землетрясение” Авета Тертеряна. В кн. “Г. Г. Тигранов. К 100-летию со дня рождения.*

- Статьи. Материалы. Воспоминания”.– Санкт-Петербург, 2008, стр. 58–80.
51. *Воспоминания и размышления. В кн. “Г. Г. Тигранов. К 100-летию со дня рождения. Статьи. Материалы. Воспоминания”.*– Санкт-Петербург, 2008, стр. 360–366.
  52. *Место и роль Авета Тертеряна в диалоге культур. В кн. “Диалог культур: армяно-российские культурные связи”. Сб. Материалов международной научной конференции.*– Гюмри, 2008, стр. 77– 83.
  53. *Исследовательская классика (О книге Г. Геодакяна “Пути формирования армянской музыкальной классики”).*– “Музыкальная академия”, 2008, N 3, стр. 194–195.
  54. *Исследовательская классика (О книге Г. Геодакяна “Пути формирования армянской музыкальной классики”). Հայ արվեստի հարցեր - 2, գիտական հոդվածների ժողովածու.*– Ереван, Изд. “Типутюн” НАН РА, 2009, стр. 346–357.
  55. *Верность идеалам.* – “Музыкальная Армения”, 2009, N 3 (34), стр. 20.
  56. *Мир Сарьяна (К 90-летию Лазаря Сарьяна).*– “Музыкальная академия”, 2010, N 4.
  57. *Дожить до возрождения (О творчестве А. Арутюняна).*– “Музыкальная академия”, 2011, N 1, стр. 128–130.
  58. *Вспоминая удивительного Адика Худояна.*– “Музыкальная Армения”, 2011, N 1–2 (44–45), стр. 5.
  59. *Авет Тертерян. Композитор, философ, мыслитель.*– “Национальная идея”, Ереван, 2011, N 2, стр. 27–30.
  60. *Анна Асатрян. Музыкальный театр Тиграна Чухаджяна.*– *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, 2011, N 4, էջ 297-300:
  61. *Композитор и исполнитель.*– “Музыкальная академия”, 2011, N 4, стр. 54–64.

62. Плоды созидания. “Яков Иванович Хачикян – 90”. Сб. Статей.– Ереван, “Госпринт”, 2011, стр. 182–186.
63. Судьба жанра симфонии в современной Армении. Հայ արվեստի հարցեր - 4, գիտական հոդվածների ժողովածու.- Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2012, էջ 255-261.
64. Саят-Нова и Сергей Параджанов. «Սայաթ-Նովա - 300»: Հոբելյանական գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Սայաթ-Նովայի ծննդյան 300-ամյակին (21 հունիսի, 2012), Զեկուցումների ժողովածու.- Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2012, էջ 96-108.
65. О значении жанра симфонии в армянской музыке: ее новые грани, Հայ արվեստի հարցեր - 5, գիտական հոդվածների ժողովածու.- Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2013, էջ 327 - 343.
66. Летопись музыкальной Армении.– “Музыкальная Армения”, 2013, N 1–2, стр. 25.
67. Dzivanas Gasparianas ir jo dudukas. Armenijos muzika. Siuolaikinis požiūris.– Krantai. Meno kultūros žurnalas, 2013, N 4.
68. “Музыка рождается из тишины и в тишину уходит” (О дирижере Араме Карабегяне).– Вестник общественных наук, 2014, N 2, стр. 338 -344.
69. Арам Хачатурян открывает новое видение. В кн. «Արամ Խաչատրյանը և արդի աշխարհը». Сб. статей.– Ереван, 2014, стр. 59–65.
70. Оганес Чекиджян как торжество армянской хоровой культуры. Հովհաննես Չեքիճյան - 85, Գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Հովհաննես Չեքիճյանի ծննդյան 85-ամյակին (26-27 սեպտեմբերի, 2014), նստաշրջանի նյութեր, Երևան, 2014, էջ 49-55:
71. Не подводя итоги: разговор в диалоге М. Рухкян–С. Азнавурян.– “Музыкальная Армения”, 2014, N 2, стр. 55.

72. *История семьи Аджемьянов отражение нашей истории (О композиторе Вардане Аджемьяне).* – «Կինո», 2015, N 1, стр. 74–77.
73. *Тигран Чухаджян в свете новых исследований.* «Տիգրան Չուխաճյանի ստեղծագործությունը», գիտական նստաշրջան (12 դեկտեմբերի, 2014), նստաշրջանի նյութեր, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., էջ 25-34:
74. *Не останавливаться на достигнутом.* – “Музыкальная Армения”, 2015, N 2, стр. 70.

**ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ՏՊԱԳԻՐ ԹԵԶԻՍՆԵՐ**

1. *Асафьев и музыка Востока. Всесоюзная научно-теоретическая конференция к столетию со дня рождения Бориса Владимировича Асафьева. Москва, 19-22 июня, 1984 г.*
2. *Смысловой аспект музыкального анализа. Конференция “Проблемы и методы анализа музыкального текста”. Союз композиторов РА, Институт искусств НАН РА. Ереван, 26–29 мая, 1992 года. Тезисы докладов. Ереван, “Гинд”, 1992, стр. 27–28.*
3. *Социальная обусловленность симфонических жанров. Теоретическая конференция “Традиции и современность” (Тезисы). Ереван, 1996, Дом-музей А. Хачатуряна.*
4. *Об одной характерной особенности сценических произведений Авета Тертеряна. Международная конференция “Музыкальная культура в преддверии XXI века” (Тиграновские чтения). Тезисы докладов. Союз композиторов и музыковедов Армении, Ереван, 1998, стр. 19–20.*
5. *Портреты Авета Тертеряна. Ավադեմիկոս Թուրեն Զարյանի ծննդյան 90-ամյակին նվիրված գիտաժողով: Երևան, 14-17 սեպտեմբերի, 1999: Զեկուցումների թեզիսներ: Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 1999.*

6. *Портреты Авета Тертеряна. Конференция Международного музыкального фестиваля “На пути духовного единения: Авет Тертерян в кругу друзей”, посвященного 70-летию со дня рождения композитора. Нижний Новгород, 7-11 октября, 1999.*
7. *Мы все выросли на этой великой культуре. Конференция Международного музыкального фестиваля “На пути духовного единения: Авет Тертерян в кругу друзей”, посвященного 70-летию со дня рождения композитора. Нижний Новгород, 7-11 октября, 1999.*
8. *Идея формы или миф армянского симфонизма. Третий международный симпозиум и фестиваль “Арам Хачатурян и музыка XX столетия”. К 100-летию со дня рождения А. Хачатуряна. Ереван, СК Армении, 17–30 ноября 2003 г.*
9. *Познание традиций: обратная связь. Международная конференция-фестиваль “Авет Тертерян – 75. Традиции и новаторство”. Ереван, СК Армении, 2004, 17–30 октября.*
10. *Исторические реалии симфонизма Авета Тертеряна. Ակադեմիկոս Լևոն Հախվերդյանի ծննդյան 80-ամյակին նվիրված գիտաժողով, 2-4 նոյեմբերի, 2004, Հիմնադրույթներ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2004, էջ 74-75:*
11. *Дудук в современной профессиональной музыке. Доклад на семинаре ЮНЕСКО, посвященном 100-летию Арама Хачатуряна. Ереванская консерватория им. Комитаса, 2004.*
12. *Портрет Адама Худояна. Становление личности. Республиканская конференция-фестиваль «XX դարի հայ երաժշտության դասականները», Гюмри, 6-7 мая, 2005.*
13. *Музыкальный корабль Ованеса Чекиджяна. Գիտաժողով, նվիրված Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախմբի հիմնադրման 70-ամյակին, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ, Երևան, 16 մայիսի, 2007:*
14. *Место и роль Авета Тертеряна в диалоге культур. Междуна-*

родная научная конференция “Диалог культур: армяно-российские культурные связи”, Гюмри, 13-15 мая, 2008.

15. *Отражение исторической памяти в искусстве. VI Открытые молодежные Дельфийские игры государств-участников СНГ.* Ереван, 30 июня, 2010.
16. *Судьба жанра симфонии в современной Армении. Конференция, посвященная 100-летию академика Рубена Заряна.* Институт искусств НАН РА. ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ, Երևան, Հոկտեմբերի 21-22, 2010.
17. *Уроки Эдварда Мирзояна. Конференция, посвященная 80-летию Эдварда Мирзояна.* ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ, Երևան, 2011.
18. *Саят-Нова и Параджанов. «Սայաթ-Նովա - 300»: Հոբելյանական գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Սայաթ-Նովայի ծննդյան 300-ամյակին, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ, Երևան, Հունիսի 21, 2012.*
19. *Музыка как главный фактор синтеза искусств в создании фильма на примере “Пепо” Бек-Назарова. Конференция, посвященная 120-летию Бек-Назарова.* Ереван, Ереванский государственный институт театра и кино, 30 октября, 2012.
20. *Арам Хачатурян открывает новое видение. Международная конференция “Арам Хачатурян и современный мир”. Дом-музей Арама Хачатуряна, 6-7 сентября, 2013.*
21. *Кишиштоф Пендерецкий и армянская музыка. Международная конференция «Диалог культур». Гюмри, 17 апреля, 2014.*
22. *Оганес Чекиджян как торжество армянской хоровой культуры. Հովհաննես Չեքիճյան - 85, Գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Հովհաննես Չեքիճյանի ծննդյան 85-ամյակին, 26-27 սեպտեմբերի, 2014, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ, Երևան, 2014,*
23. *Предчувствие в музыке как преодоление мировых катаклизмов.*

Международная конференция «Террор и культура». К 290-летию Санкт-Петербургского университета. Санкт-Петербургский университет, Факультет свободных искусств и Музей современного искусства им. С. П. Дягилева. Санкт-Петербург, 21–25 октября, 2014. Тезисы, 2014, стр. 51-53.

24. Тигран Чухаджян в свете новых исследований. «Տիրգրան Չուխաճյանի ստեղծագործությունը», գիտական նստաշրջան, ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ, 12 դեկտեմբերի, 2014, Երևան:
25. Великая музыка с нами и про нас (Об исполнении Реквиема Вячеслава Артемова “Великомученникам многострадальной России” в Москве, 23 апреля 2015 года в Большом зале консерватории). Доклад. СК Армении. Конференция, посвященная 100-летию Геноцида, 28 апреля, 2015.
26. Армянские симфонии в исполнении армянских дирижеров. Доклад на Республиканской конференции, посвященной 90-летию симфонического оркестра Армянской филармонии. Дом-музей Арама Хачатуряна, 15 марта, 2016.
27. Авет Тертерян в России. Феномен восприятия. Доклад на Международной научной конференции “Диалог культур. История и современность”, Гюмри, 27 апреля, 2016.

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԹԵՐԹԵՐՈՒՄ

1. Вторая жизнь. (О книге Мариэтты Шагинян, посвященной композитору Йозефу Мысливечечу) // “Коммунист”, 1965, 11 февраля.
2. Дважды рожденная (К 100-летию армянской оперы) // “Комсомолец”, 1971, 13 июня.
3. Волнует душу, возвышает ум. С чем пришли к съезду молодые композиторы Армении // “Комсомолец”, 1973, 11 декабря.

4. *Успех пианиста (Концерт Юрия Айрапетяна)* // “Коммунист”, 1974, 13 января.
5. *Замысел и его воплощение* // “Коммунист”, 1974, 3 февраля.
6. *Концерт дружбы (Гастроли Гос. симфонического оркестра Грузии)* // “Коммунист”, 1974, 31 мая.
7. *В ответе перед слушателями (в соавторстве с М. Тер-Симонян и К. Худабабян)* // “Коммунист”, 1974, 7 августа.
8. *Ответственность критики* // “Коммунист”, 1975, 9 января.
9. *Пути творчества (о симфониях Авета Тертеряна)* // “Коммунист”, 1977, 19 января.
10. *Возвращение. О двух произведениях Тиграна Мансуряна* // “Коммунист”, 1977, 5 февраля.
11. *Исполняется впервые (Д.Ханджян исполняет Четвертую симфонию Эдуарда Хагагортяна)* // “Коммунист”, 1977, 17 марта.
12. *Фестиваль симфонических оркестров* // “Коммунист”, 1977, 25 мая.
13. *Играет “Хортус музыкус”* // “Коммунист”, 1979, 4 января.
14. *Обращенная к поэзии (О Медее Абрамян)* // “Коммунист”, 1979, 24 марта.
15. *Загадка гения (Памяти Арама Хачатуряна)* // “Коммунист”, 1979, 4 мая.
16. *Высота. На соискание Государственной премии СССР Э. Оганесян* // “Советская культура”, 1979, 11 сентября.
17. **Արժեքավոր հետազոտություններ // «Սովետական Հայաստան», 1979, 31 հոկտեմբերի:**
18. *Признание (Наши лауреаты. Эдгар Оганесян)* // “Коммунист”, 1979, 5 декабря.

19. *Восхождение (Об Эдгаре Оганесяне)* // “Коммунист”, 1979, 20 декабря.
20. *Крылья этих песен (Песни Алексея Экимяна)* // “Коммунист”, 1980, 29 февраля.
21. *И снова классика (Премьера оперы Моцарта “Дон Жуан” на сцене Ереванского театра оперы и балета)* // “Коммунист”, 1980, 14 мая.
22. *Чистый, искренний голос (О композиторе Адаме Худояне)* // “Коммунист”, 1981, 22 февраля.
23. *Симфония о войне и мире (О Симфонии Лазаря Сарьяна)* // “Комсомолец”, 1982, 1 июля.
24. *Его жизнь – подвиг (80-летие Арама Хачатуряна)* // “Коммунист”, 1984, 22 января.
25. *Ценный музыковедческий труд (О книге Г. Г. Тигранова “Музыка в борьбе за гуманизм и прогресс”)* // “Коммунист”, 1984, 7 декабря.
26. *Верить в молодых!* // “Комсомолец”, 1986, 27 мая.
27. *Призвание. Штрихи к портрету (О композиторе Дживане Тер-Татевосяне)* // “Коммунист”, 1986, 28 декабря.
28. *“Не опасайтесь твердить о красоте” (Премьера Седьмой симфонии Авета Тертеряна)* // “Коммунист”, 1987, 4 октября.
29. *Равновесие двух начал (О дирижере и писателе Меружане Симоняне)* // “Время”, 1988, 25 апреля.
30. *При полном отсутствии всякого присутствия... (пустая правительственная ложа...)* // “Время”, 1988, 17 июня.
31. *Еще один вечер... (Вечер музыки Ваграма Бабаяна)* // “Коммунист”, 1988, 7 июля.
32. *Учитель (Арам Хачатурян – 90)* // “Время”, 1993, 31 июля.

33. *Спектакль мирового класса (Опера Доницетти “Полиуто” в Ереване) // “Азатамарт”, 1993, 3–9 августа.*
34. *Под эгидой «Հովարտց» // “Время”, 1993, 19 августа.*
35. *“Это мой театр, мой театр...” (О художнике-бутафоре Ростоме Бурназяне) // “Новое время”, 1993, 20 сентября.*
36. *Звук над бездной // “Голос Армении”, 1993, 17 декабря.*
37. *“Мир и мы” (О фестивале Л. Чкнаворяна) // “Голос Армении”, 1994, 21 апреля.*
38. *Браво, маэстро! (Концерт Арама Карабегяна) // “Республика Армения”, 1994, 21 апреля*
39. *Ճանապարհ դեպի Տաճար (Արամ Ղարաբեկյանի մասին) // «Ազգ», 1994, 5 մայիսի:*
40. *«Արշակ Բ.» Մեծ ձայների չքահանդես // «Ազգ», 1994, 28 հունիսի:*
41. *Սեփական կայծ ստեղծագործությունում (Երկխոսություն Սուրեն Բազրատունու հետ) // «Ազգ», 1994, 6 հուլիսի:*
42. *Երաժշտական փառատոն. Նոր անուններ, նոր հեռանկարներ // «Ազգ», 1994, 20 հուլիսի:*
43. *Цветы на лугах // “Свобода”, 1994, 2 августа.*
44. *Ավելի հարուստ և ուժեղ // «Ազգ», 1994, 6 սեպտեմբերի:*
45. *В защиту жанра симфонии // “Голос Армении”, 1994, 17 сентября.*
46. *Հաղթեց ոսկերչական արտադրամասը // «Ազգ», 1994, 23 սեպտեմբերի:*
47. *Վեցն ընդդեմ կոմպոզիտորների միության համագումարի ընդունած որոշումների // «Ազգ», 1994, 12 հոկտեմբերի:*
48. *Կոմիտաս - 125. Կոմիտասի գիսաստղը // «Ազգ», 1994, 29 հոկտեմբերի:*

49. Որոնման իրավունք // «Ազգ», 1994, 5 նոյեմբերի:
50. Արմեն Կարապետյանի իտալական հյուրախաղերը // «Ազգ», 1994, 19 նոյեմբերի:
51. Որոնել և հավատալ. Ոչ մի փորձով չունեմ Աստվածատրյանին չի խանգարում հորինել // «Ազգ», 1994, 16 դեկտեմբերի:
52. Портрет в театральном интерьере (Тигран Левонян) // “Урарту”, N 12 (67), 1994.
53. Заметки о незабываемом // “Урарту”, N 20 (75), 1994.
54. Էպիկական սաք քանդակներում (Գեորգի Ֆրանգուլյանի մասին) // «Ազգ», 1995, 3 ապրիլի:
55. Воплощение идеала (О скульпторе Георгии Франгуляне) // “Время”, 1995, 19 апреля.
56. Եվս մեկ հանդիպում Ջորջ Փեհրիվանյանի հետ // «Ազգ», 1995, 3 մայիսի:
57. Искать и верить (Левон Аствацатурян) // “Время”, 1995, 27 мая.
58. Նվագախումբ, կյանք, հիմնահարցեր (Էմին Խաչատրյան) // «Ազգ», 1995, 27 մայիսի:
59. “Моя Ниобея вашей библейской Земле...” (Гастроли французского инструментального ансамбля и произведение композитора Паскаля Дюсапена) // “Новое время”, 1995, 10 июня.
60. Մոցարտի «Առևանգում հարեմից» օպերան երևանյան բեմադրությամբ // «Ազգ», 1995, 20 հունիսի:
61. Беседа с Рубеном Агароняном: “Если вы заработали миллион – 5% отдайте искусству! Это вам вернется сторицей” // “Время”, 1995, 21 июня.
62. Մոցարտ «Առևանգում հարեմից» // «Ազգ», 1995, 24 հունիսի:

63. “Сколько же терпения у наших людей...”: Александр Арутюнян. Записала Маргарита Рухкян // “Время”, 1995, 8 июля.
64. “Думаю, пик творчества армянских композиторов приходится на 60–70-ые годы” (Интервью с Медеей Абрамян) // “Время”, 1995, 26 июля.
65. Выживая, не потерять интеллектуальный багаж // “Время”, 1995, 26 августа.
66. Ներշնչված շփուժ առանց խոսքերի. Սեպտեմբերի 24-ին դիրիժոր Արամ Ղարաբեկյանը կկատարի Էդվարդ Միրզոյանի սիմֆոնիան // «Ազգ», 1995, 20 սեպտեմբերի:
67. Հայ երաժշտության դասականը (Ա. Հարությունյան - 75) // «Ազգ», 1995, 23 սեպտեմբերի:
68. “Музыка рождается из тишины и в тишину уходит...” (Об Араме Карабегяне) // “Время”, 1995, 30 сентября.
69. Театр оперы и балета: премьеры, открытия и солидный опыт выживания // “Новое время”, 1995, 22 ноября.
70. Համաժողովի համերգները շարունակում են ավանդույթները // «Ազգ», 1995, 23 նոյեմբերի:
71. Для начала это просто здорово! (Об опере Саркисян Алис “Свинопас”) // “Республика Армения”, 1995, 20 декабря.
72. Живое дыхание сцены (Концерт Армена Карапетяна) // “Республика Армения”, 1996, 25 апреля.
73. Зал кричал им “браво” // “Голос Армении”, 1996, 9 мая.
74. Голос из глубин оркестра (О ереванской премьере Концерта для тубы с оркестром А.Арутюняна) // “Голос Армении”, 1996, 21 мая.
75. “Мир спасет профессионализм” - считает директор Национального театра оперы и балета Тигран Левонян // “Республика Армения”, 1996, 4 июня.

76. «Ամառեռու» ավանդույթ է դարձել. Անցյալ շաբաթ միանգամից երկու մրցույթ // «Ազգ», 1996, 12 հունիսի:
77. И на скалах растут цветы (8-ой и 9-ый Конкурс молодых композиторов, организованный АМА) // “Время”, 1996, 15 июня.
78. “Если звезды зажигаются, значит, это кому-то нужно...” // “Республика Армения”, 1996, 3 июля.
79. Два художника (Авет Тертерян и Гия Канчели) // “Республика Армения”, 1996, 10 сентября.
80. Хранить и развивать связи // “Республика Армения”, 1996, 18 сентября.
81. Նրա ճայնի մեջ անտիկ աշխարհի շունչ է // «Ազգ», 1996, 11 հոկտեմբերի:
82. Линия моей судьбы – это музыка Баха (Анаит Нерсисян) // “Время”, 1996, 6 ноября.
83. Линия пути (О постановке оперы “Паяцы”) // “Республика Армения”, 1996, 6 декабря.
84. И плывет корабль // “Урарту”, N 5 (155), 1996.
85. Երաժշտության ասպետը // «Ազգ», 1997, 18 հունիսի:
86. С такой школой и техникой, да еще в Брюссель (Анаит Чаушян)// “Время”, 1997, 24 мая.
87. “Я не бросаю балет, но дальнейшие мои планы связаны с театром” (О Марке Мнацаканяне) // “Новое время”, 1997, 19 июля.
88. “Моя генетика – Восток, язык и интеллект – Россия...” // “Новое время”, 1997, 30 июля.
89. Двойной сюжет (Анаит Нерсисян и Медея Абрамян) // “Республика Армения”, 1997, 30 июля.
90. Совершенство. Да не устанет к нему идуций // “Время”, 1997, 9 августа.

91. “Где мои корни, откуда я родом...” (о пианисте Артуре Папазяне) // “Урарту”, 1997, 7-13 ноября.
92. Արամ Խաչատրյանի տուն-թանգարանը Գոհար Հարությունյանի հոգեգավակն է // «Ազգ», 1997, 21 նոյեմբերի:
93. Оперный (театр) работает по природному календарю // “Новое время”, 1997, 17 декабря.
94. ...И вся последующая жизнь (Об Араме Хачатуряне) // “Новое время”, 1998, 2 мая.
95. Равновесие двух начал (О Меружане Симоняне) // “Новое время”, 1998, 25 апреля.
96. Жизнь искусства как зеркало государственной власти // “Время”, 1998, 13 июня.
97. «Ես դրանում կյանքիս նոր իմաստն եմ գտնում» (Գոհար Գալստրյանի դպրոց) // «Ազգ», 1998, 9 հունիսի:
98. “Дирижер удивительной магической силы” (Арам Карабегян) // “Новое время”, 1998, 20 июня.
99. Оперный театр, что “Титаник” – айсберг маячит перед носом // “Новое время”, 1998, 19 сентября.
100. Արամ Ղարաբեկյանի գաղտնածիտությունները // «Ազգ», 1998, 8 հոկտեմբերի:
101. История на лазерном диске // “Новое время”, 1998, 10 октября.
102. Надежда не умирает никогда // “Новое время”, 1998, 3 ноября.
103. Исполнителям посвящается... // “Республика Армения”, 1998, 20 ноября.
104. Мигающие маяки (О Седьмой симфонии А.Тертеряна) // “Новое время”, 1998, 19 декабря.
105. Филармонические игры (Лорис Чкнаворян) // “Новое время”, 1999, 9 марта.

106. *Թանկարժեք ժառանգություն* // «Ազգ», 1999, 28 ապրիլի:
107. *Без ансамбля нет музыканта (О концертмейстере Шаке Арамовне Чаушян)* // “Республика Армения”, 1999, 28 апреля.
108. *Однажды в июньский день (к 70-летию Авета Тертеряна)* // “Новое время», 1999, 21 июля.
109. *Լույսի երաժշտություն* // «Նորաթերթ», 1999, 22 հուլիսի:
110. *Տրեզերքի մոգական հայելին* // «Նորաթերթ», 1999, 29 հուլիսի:
111. *Нижегородские реалии (Фестиваль, посвященный Авету Тертеряну)* // “Новое время”, 1999, 23 октября.
112. *“Вы рождены для виолончели” (О Медее Абрамян)* // “Новое время”, 1999, 30 января.
113. *Наша музыка в Нижнем Новгороде* // “Республика Армения”, 1999, 28 октября.
114. *Мелодия – редкая птица (Об Адаме Худояне)* // “Голос Армении”, 2000, 20 апреля.
115. *Կոմպոզիտորներ, գրեք մեզ համար (Ասո՛ւմ է Արամ Ղարաբեկյանը)* // «Հայաստանի Հանրապետություն», 2000, 25 հուլիսի:
116. *Не просто концерт, но роман* // “Голос Армении”, 2000, 23 ноября.
117. *Союз мрамора и бронзы (О скульпторе Георгии Франгуляне)* // “Новое время”, 2000, 6 декабря.
118. *Գործնական հայրենասիրություն* // «Առավոտ», 2001, 4 ապրիլի:
119. *Паломники* // “Новое время”, 2001, 7 июля.
120. *Настичь мгновение (О дирижере Мураде Аннамамедове)* // “Новое время”, 2002, 20 февраля.

121. *Характер и судьба (Эдвард Мирзоян) // “Голос Армении”, 2002, 26 июля.*
122. *Катарсис (О выставке художника Карена Смбатяна) // “Эфир”, 2002, 5 сентября.*
123. *Единство стилей. С. Навасардян играет в мастерской Генриха Элибекияна // “Эфир”, 2002, 25 сентября.*
124. *Открытие (Композитор Сурен Закарян в мастерской Генриха Элибекияна) // “Эфир”, 2002, 31 октября.*
125. *Блаженней всех (Невыдуманные истории об Араме Хачатуряне) // “Новое время”, 2002, 17 декабря.*
126. *Мюнхен: Воплощение идеи (О постановке оперы А. Тертеряна “Землетрясение”) // “Новое время”, 2003, 17 марта.*
127. *“Концертштюк” безукоризненного вкуса (Выступления Анны Сараджян) // “Новое время”, 2003, 15 апреля.*
128. *Катарсис (О художнике Карене Смбатяне) // “Анелик”, Москва, 2003, май, 2(9).*
129. *Եկամբ, տեսիլ, արարիչ // «Առաջնություն», 2003, 13 մայիսի:*
130. *Эскиз будущего нашей музыки (Конкурс-фестиваль студентов и аспирантов Ереванской консерватории композиторского отделения) // “Голос Армении”, 2003, 19 июня.*
131. *Призвание на грани мистики и реальности (О художнике Армене Вартапяне) // “Новое время”, 2003, 5 июля.*
132. *Музыкальные премьеры: Романтизм и духовность вопреки суете // “Голос Армении”, 2003, 8 июля.*
133. *Уроки Ростроповича (Страницы истории) // “Новое время”, 2003, 18 сентября.*
134. *Вчера, сегодня, завтра (Дни швейцарской культуры в Армении) // “Эфир”, 2003, 29 сентября.*

135. *Под эгидой Арама Хачатуряна* // “Республика Армения”, 2003, 24 октября.
136. *Новая “Механика счастья” Нерсеса Оганесяна (О док. фильме “Армянский переулок, дом N 2”)* // “Новое время”, 2003, 6 декабря.
137. *Зеркала и... зазеркалья (О книге Надежды Маркарян (Петербург) “Портреты современных дирижеров”* // “Новое время”, 2004, 24 января.
138. *Верность идеалам (О Гехуни Читчян)* // “Эфир”, 2004, 17 июня.
139. *“Не опасайтесь твердить о красоте” (О док. фильме Г. Закояна “Каджаран”)* // “Голос Армении”, 2004, 31 июля.
140. *Встречи на ветру* // “Эфир”, 2004, 5 августа.
141. *Беседа с Меружаном Симоняном: “Духовное наследие создается духовными людьми”* // “Голос Армении”, 2004, 4 сентября.
142. *Когда улыбается Моцарт (Играет Левон Чилингирян)* // “Эфир”, 2004, 30 сентября.
143. *Гимн роялю. Играет Светлана Навасардян* // “Голос Армении”, 2004, 2 октября.
144. *Дыхание большой сцены (Дирижер Карлос Вью (Аргентина)* // “Эфир”, 2004, 25 ноября.
145. *Трудная, но счастливая судьба нашей музыки (О концерте, посвященном 75-летию Эдгара Оганесяна)* // “Голос Армении”, 2005, 12 июля.
146. *Пять премьер* // “Голос Армении”, 2005, 21 июля.
147. *Экология духа. Ее во многом формирует современная профессиональная музыка* // “Голос Армении”, 2005, 15 декабря.
148. *Огни большого города (Об Адаме Худояне)* // “Эфир”, 2006, 23

февраля.

149. *Армянское сердцебиение (О сборнике “Великая Отечественная война в армянских народных и гусанских песнях”. Составители Марго Брутян, Алина Похлеванян, Ереван, 1995) // “Голос Армении”, 2006, 23 февраля.*
150. *Принцесса армянской симфонии // “Голос Армении”, 2006, 14 марта.*
151. *Звездопад (О концерте, посвященном Алану Ованесу под управлением А. Карабегяна) // “Эфир”, 2006, 16 марта.*
152. *Арам Катанян: Золотой период музыкального театра (К 80-летию со дня рождения) // “Голос Армении”, 2006, 21 марта.*
153. *Страсти по Сурену Зурабяну // “Новое время”, 2006, 13 апреля.*
154. *Формула жизни (Об Эдварде Мирзояне) // “Голос Армении”, 2006, 20 мая.*
155. *Яркое воплощение таланта (О пианисте Вардане Мамиконяне) // “Эфир”, 2006, 1 июня.*
156. *По ту сторону исчезновения (Инсталляция Гарегина Закояна памяти Параджанова) // “Голос Армении”, 2006, 17 июня.*
157. *Армяно-немецкий драйв (О Корнелии Мюллер и ее фотовыставке) // “Эфир”, 2006, 6 июля.*
158. *Романтик своего времени (О композиторе Дживане Тер-Татевосяне) // “Голос Армении”, 2006, 14 сентября.*
159. *Событие в опере (О концертной постановке оперы Э. Садояна “Григор Лусаворич”) // “Голос Армении”, 2006, 21 сентября.*
160. *Три мастера (Авет Тертерян - Эдвард Мирзоян - Мурад Аннамамедов) // “Эфир”, 2006, 9 ноября.*
161. *Бальзам на душу (О хоре “Спехани”) // “Эфир”, 2006, 30 ноября.*

162. Премьера “Аршака II”: напоминание о проблемах // “Голос Армении”, 2007, 10 марта.
163. Высокое призвание исполнителя (Александр Чаушян и Армине Григорян) // “Голос Армении”, 2007, 17 марта
164. Музыкальный театр Карена Шахгалдяна // “Голос Армении”, 2007, 29 марта.
165. Плоды вдохновения (О Софе Азнаурян) // “Эфир”, 2007, 19 апреля
166. Певвица на все времена (О Гоар Гаспарян) // “Эфир”, 2007, 24 мая.
167. Слышать время (О композиторе Рубене Саркисяне) // “Эфир”, 2007, 7 июня.
168. Оркестр, устремленный в будущее (Об оркестре Арама Карабеяна) // “Голос Армении”, 2007, 21 июня.
169. Музыкальный корабль Ованеса Чекиджяна // “Голос Армении”, 2007, 21 июня.
170. Для стабильного развития культуры нужны законы, делающие выгодной помощь искусству // “Голос Армении”, 2007, 5 июля.
171. Она была волшебницей (О Гоар Гаспарян) // “Ноев ковчег” (газета Союза армян России, Москва), 2007, август.
172. Жак Дувальян: жизнь как роман // “Ноев ковчег”, 2007, октябрь.
173. Новые родники - Armenia Sacra // “Эфир”, 2007, 25 октября.
174. Выбрать приоритеты – ответственная задача // “Голос Армении”, 2007, 25 октября.
175. Внимание: ансамбль “Шохакн” // “Голос Армении”, 2007, 27 октября.
176. Աստղային երկիրք // «Երաժիշտ», 2007, հոկտեմբեր:

177. *Армен Тигранян и его опера “Ануш”* // “Ноев ковчег”, 2007, декабрь.
178. *Посвящается хоровому искусству (70 лет Академической капелле Армении и 80 лет Оганесу Чекиджяну)* // “Эфир”, 2007, 20 декабря.
179. *Сложная поэтика трио* // “Эфир”, 2008, 14 февраля.
180. *13 солистов под управлением маэстро Завена Вартапяна* // “Голос Армении”, 2008, 27 марта.
181. *Хор – больше чем музыка, это консолидирующая общество сила* // “Голос Армении”, 2008, 3 апреля.
182. *Одиссея Кишиитофа Пендерецкого* // “Новое время”, 2008, 15 апреля.
183. *Мартын Вартазарян: “Музыка была моим предназначением”* // “Ноев ковчег”, 2008, апрель.
184. *Фестивальные вечера* // “Эфир”, 2008, 15 мая.
185. *Точка отсчета – любовь (О камерном концерте Лусине Маркосян и Седрака Еркяняна)* // “Новое время”, 2008, 17 июня.
186. *Ерванд Еркянян – араратский человек* // “Новое время”, 2008, 26 июня.
187. *Степан Ростомян раскрывает “Перспективы XXI века”* // “Новое время”, 2008, 28 июня.
188. *“Я говорила с Черчилем, Сталиным и Брежневым, а меня не принимает министр культуры” (О Гоар Гаспарян и Театре оперы и балета им. Спендиаряна)* // “Новое время”, 2008, 12 июля.
189. *Творческие инициативы: “Мир и мы”* // “Ноев ковчег”, октябрь, 2008.
190. *Озвученные символы (О пианисте Айке Меликяне)* // “Эфир”, 2008, 13 ноября.

191. *Фестиваль фестивалю рознь // “Свободомыслие”, 2008, 16 декабря.*
192. *Талант решает все (О Фортепианном трио им. А. Хачатуряна) // “Эфир”, 2009, 12 февраля.*
193. *В фокусе Трио им. Арама Хачатуряна // “Голос Армении”, 2009, 17 марта.*
194. *Наши Максим Новиков // “Голос Армении”, 2009, 21 марта.*
195. *Музыка Литвы // “The Noyan Taran Highlights”. March #762, 2009 (на англ. яз.).*
196. *Aram Khachaturjan Trio at the Centre of Attention // “The Noyan Taran Highlights”. March #764, 2009.*
197. *Композитор с армянским духом и русским интеллектом. К 80-летию народного артиста СССР, Лауреата Гос. премии Армении Авета Тертеряна // “Ноев ковчег”, март, 2009.*
198. *Вивальди... и весенний дождь // “Эфир”, 2009, 23 апреля.*
199. *Место под солнцем (О хоре “Спехани”) // “Голос Армении”, 2009, 5 мая.*
200. *Союз трех с половиной композиторов. Беседа с Ваграмом Бабяном // “Новое время”, 2009, 9 мая.*
201. *Магия Канчели // “Новое время”, 2009, 14 мая.*
202. *Свет Прометея (О ереванских концертах дирижера Валерия Гергиева) // “Новое время”, 2009, 16 мая.*
203. *Стихия пианизма Арус Аджемян // “Голос Армении”, 2009, 25 июня.*
204. *Рыцарь инструментального концерта (О композиторе Эдуарде Айрапетяне) // “Голос Армении”, 2009, 9 июля.*
205. *Очерк времени (О презентации CD и концерте Трио им. А. Хачатуряна) // “Эфир”, 2009, 1 октября.*

206. *Плоды музыкальной осени (О концерте болгарской современной музыки)* // “Голос Армении”, 2009, 15 октября.
207. *Своя история (О пианисте Ваагне Папяне)* // “Эфир”, 2009, 29 октября.
208. *Констатация личности (О виолончелисте Александре Чаушяне)* // “Голос Армении”, 2009, 17 ноября.
209. *Автор истинно народной оперы (Концертное исполнение оперы Э. Садояна “Григор Лусаворич”)* // “Голос Армении”, 2009, 21 ноября.
210. *Его музыка больше чем музыка. Слово О Тертеряне* // “Голос Армении”, 2009, 10 декабря.
211. *Жизнь в лучах таланта (О Седраке Ерканяне)* // “Эфир”, 2009, 17 декабря.
212. *Неустовый Ваче Шарафян* // “Голос Армении”, 2009, 24 декабря.
213. *Мир Сарьяна* // “Голос Армении”, 2010, 21 января.
214. *Fastern String* // “The Noyan Tapan Highlights”, 2010, 29 march.
215. *Восточная струна (О концерте иранского композитора Хушияра Хайама)* // “Голос Армении”, 2010, 30 марта.
216. *Гимн красоте (О концерте женщин-композиторов)* // “Голос Армении” // 2010, 15 апреля.
217. *Костры горят (О творчестве и деятельности виолончелиста Арама Талаляна)*// “Голос Армении”, 2010, 1 июля.
218. *“Дожить до возрождения.” (К 90-летию Александра Арутюняна)* // “Голос Армении”, 2010, 12 октября.
219. *Краски жизни (О выставке художника Арега Элибекяна)* // “Эфир”, 2010, 28 октября.
220. *Ее признание (О концерте хора Сарины Автандилян)* //

“Эфир”, 2011, 7 апреля.

221. *Звуки музыки (Концерт альтиста Максима Новикова) // “Эфир”, 2011, 5 мая.*
222. *Когда успехи высвечивают проблемы (Студенты консерватории играют современную музыку) // “Голос Армении”, 2011, 5 мая.*
223. *Самый музыкальный художник (О Роберте Элибекяне) // “Голос Армении”, 2011, 2 июня.*
224. *Музыка и музыканты (Завершился VII международный фестиваль “Национальная галерея”) // “Голос Армении”, 2011, 14 июня.*
225. *Концерт, который войдет в историю нашей культуры // “Голос Армении”, 2011, 30 июня.*
226. *Плоды созидания (К юбилею Я. И. Хачикяна) // “Голос Армении”, 2011, 1 сентября.*
227. *Герои нашего времени (Трио имени Арама Хачатуряна играет произведения современных армянских композиторов) // “Эфир”, 2011, 6 октября.*
228. *Праздник современной музыки // “Голос Армении”, 2011, 25 октября.*
229. *Яркое сияние таланта (О Светлане Навасардян) // «Голос Армении», 2011, 3 ноября.*
230. *Квартет: Воспитание чувств // “Голос Армении”, 2012, 16 февраля.*
231. *Особый талант любить (Ко дню рождения Адама Худояна) // “Голос Армении”, 2012, 27 марта.*
232. *Вкус жизни // “Эфир”, 2012, 10 мая.*
233. *Сохранить композиторское искусство // “Голос Армении”, 2012, 10 мая.*

234. *Подвижники* // “Эфир”, 2012, 17 мая.
235. *Обаяние таланта (О дирижере Ваане Мартиросяне)* // “Эфир”, 2012, 24 мая.
236. *Живое древо искусства (О композиторах Дж. Асатрян и Н. Зарифян)* // “Эфир”, 2012, 31 мая.
237. *Молодость о вечном (О композиторе Араме Ованнисяне)* // “Голос Армении”, 2012, 19 июля.
238. *Что мы строим?(О городе Ереване)* // “Эфир”, 2012, 2 августа.
239. *Спросите у музыки* // “Голос Армении”, 2012, 16 августа.
240. *Новое имя в старом мире (Вааче Шарафян)* // “Голос Армении”, 2012, 29 сентября.
241. *Конкурс молодых – это очень важно* // “Голос Армении”, 2012, 6 октября.
242. *Дыхание тысячелетий (О сборнике «Хоры» Э.Оганесяна)* // “Голос Армении”, 2012, 18 октября.
243. *Невероятное искусство постижения (Пианисты Ваагн Папян и Борис Гилтбург)* // “Голос Армении”, 2012, 10 ноября.
244. *Цветущее бытие (Эдуард Айрапетян, Ваан Мартиросян, Астхик Варданян)* // “Голос Армении”, 2012, 6 декабря.
245. *Время не ждет* // “Голос Армении”, 2012, 20 декабря.
246. *Երբ հանձարը հանդիպում է հանձարին* // «Կրկնաշխարհ», 2013, № 11-12:
247. *Скрипач не нужен!* // “Голос Армении”, 2013, 24 января.
248. *Вызов времени и себе (Об Эдуарде Топчяне)* // “Голос Армении”, 2013, 14 марта.
249. *Все лучшее (О Сергее Смбатяне)* // “Голос Армении”, 2013, 21 марта.

250. *Մեր ժամանակների անմահները* // «Երաժիշտ», 2013, ամիսիկ:
251. *Верность идеалам (О Левоне Чаушяне)* // “Голос Армении”, 2013, 16 мая.
252. *Арам Хачатурян открывает внутреннее видение* // “Голос Армении”, 2013, 13 июня.
253. *Стране нужны не чиновники, а специалисты* // “Голос Армении”, 2013, 27 июля.
254. *Покаяние или время собирать камни* // “Голос Армении”, 2013, 28 сентября.
255. *Играет Арус Аджемян* // “Голос Армении”, 2013, 7 ноября.
256. *Закат гламура* // “Голос Армении”, 2013, 19 декабря.
257. *Партизаны в искусстве (О работе Театра оперы и балета им. Спендиарова)* // “Голос Армении”, 2014, 23 января.
258. *Нужен профессиональный анализ. Интервью с композитором Ервандом Еркяняном* // “Голос Армении”, 2014, 3 апреля.
259. *Воздвигаются мосты культуры* // “Голос Армении”, 2014, 15 мая.
260. *Праздник истории, жизни и искусства (Постановка оперы А.Тертеряна “Огненное кольцо” в Шуши)* // “Голос Армении”, 2014, 11 сентября.
261. *Наш журнал – летопись музыкальной Армении* // «Երաժիշտ», 2014, ամիսիկներ.
262. *Здесь и сейчас* // “Голос Армении”, 2014, 22 ноября.
263. *Обращение “Тагарана”* // “Голос Армении”, 2015, 16 апреля.
264. *Великое искусство с нами и о нас (Реквием Вячеслава Артёмова, исполненный в БЗК к 100-летию Геноцида армян)* // “Голос Армении”, 2015, 7 мая.
265. *Армянское сердцебиение* // “Голос Армении”, 2015, 9 мая.

266. Новая музыка – это всегда откровение // “Голос Армении”, 2015, 4 июня.
267. Не останавливаться на достигнутом // «Երաժիշտ», 2015, Հունիս.
268. Время перемен // “Голос Армении”, 2015, 7 июля.
269. Формы выживания// “Голос Армении”, 2015, 19 ноября.
270. Воплощение замысла (о концерте Ваагна Папяна) // “Голос Армении”, 2015, 10 декабря.
271. “Моим дорогим родителям с поклонением” (посвящает свой концерт Светлана Навасардян) // «Երաժիշտ», 2015, դեկտեմբեր.
272. Воплощение замысла // «Երաժիշտ», 2015, դեկտեմբեր.
273. Пианистический подвиг (о концерте Арус Аджемян) // «Երաժիշտ», 2015, N 12 (121), դեկտեմբեր.
274. Когда будущее видится успешным (Концерт композиторского класса Вардана Аджемяна) // “Голос Армении”, 2016, 21 января.
275. Пространство традиций и новаторства (Вардану Аджемяну присуждена Государственная премия Армении) // “Голос Армении”, 2016, 23 января.
276. Время собирать камни // “Эфир”, 2016, 25 февраля.
277. Когда Ереван собирается вместе (О концерте Светланы Навасардян) // “Эфир”, 2016, 3 марта.
278. Избранные временем // “Голос Армении”, 2016, 26 марта.
279. Пересечение времен (О вокальном цикле Э.Айрапетяна) // “Голос Армении. Мост”, 2016, 31 марта.
280. Линия жизни Левона Чаушяна // “Голос Армении”, 2016, 5 мая.
281. Откройте окна в мир! // “Голос Армении”, 2016, 7 июня.

282. *Культура, искусство и интуиция* // “Голос Армении. Мост”, 2016, 30 июня.
283. *Авет Тертерян и Россия. Феномен восприятия* // “Голос Армении. Мост”, 2016, 28 июля.
284. *Дилижан* // “Голос Армении”, 2016, 2 августа.
285. *Главный мотив – Армения (К 70-летию Константина Петросяна)* // “Голос Армении”, 2016, 1 сентября.
286. *Предъявите дерево-паспорт (Резонанс)* // “Голос Армении”, 2016, 22 сентября.
287. *Петербург в истории армянского искусства (О книге А.Агасяна и А.Асатрян)* // “Голос Армении. Мост”, 2016, 27 октября.
288. *Когда открывается мир (О Ереванском музыкальном фестивале 2016 года)* // “Голос Армении”, 2016, 6 декабря.
289. *Феномен Алана Ованеса (О книге Л.Ернджакян)* // “Голос Армении”, 2017, 2 февраля.
290. *Люди и время в книге инициатора перемен (О книге Владилена Бальяна)* // “Голос Армении”, 2017, 23 февраля.
291. *Знак судьбы (Наре Аргаманян играет Концерт Эдуарда Айрапетяна)* // “Голос Армении”, 2017, 21 марта.
292. *Радости и заботы армянской музыки* // “Голос Армении”, 2017, 1 июня.
293. *Внутренний голос народа* // “Голос Армении”, 2017, 13 июля.
294. *Радовались, ликовали, поздравляли... (Премьера оперы А.Степаняна “Давид Сасунский”)* // “Голос Армении”, 2017, 21 сентября.
295. *Современная музыка – синтез искусств (О Двойном концерте Эдуарда Айрапетяна)* // “Голос Армении”. “Мост”, 2017, 28 сентября.

ԲՈՒՎԼԵՏՆԵՐ

1. **CD. Արամ Խաչատուրյան. Киномузыка.** Filmadaran, 2005. (Армянская национальная фильмотека) - 50 стр. (Текст на русском и армянском яз.)
2. **CD. Жак Дувальян. L'Archive Nationale de Armenie,** 2006 (Текст на русском, армянском и французском языках)
3. **CD. Svetlana Navasardyan. Aram Khachaturyan /in memory of Nobuo Terehara/. Kotchar "Harmony".** (На русском и французском языках)
4. **CD. Svetlana Navasardyan. Four images of the Armenian. Ministry of Culture of the Republic of Armenia,** 2009. (На русском и французском языках)
5. **Буклет. "Дом-музей имени Арама Хачатуряна".** Инициатор – Министерство культуры по вопросам молодежи и спорта РА. Дом-музей Арама Хачатуряна. – Ер.: 2002.
6. **Буклет. Ավետ Տերտերյան «Կրակե օղակ».** Նվիրվում է Արցախի անկախության օրվան - 1 սեպտեմբեր 2014: Տեքստը «Ավետ Տերտերյանը և նրա «Կրակե օղակ» օպերան»: ՀՀ Նախագահի տիկին Ռիտա Սարգսյանի բարձր հովանու ներքո:
7. Հոդված «Հենրիկ Էլիբեկյան - Կոմիտասին»: Բուկլետ «Հենրիկ Էլիբեկյան. Նվիրում Կոմիտասին»: Ցուցահանդես՝ նվիրված Մեծ Եղեռնի 100-րդ տարելիցին: Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2015: Նախագծի հեղինակ՝ Արմինե Գրիգորյան:
8. Հոդված. Բուկլետ «Հենրիկ Էլիբեկյան. Նվիրում Արամ Խաչատուրյանին»: Երևան, 2016: Նախագծի հեղինակ՝ Արմինե Գրիգորյան:

**ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Մ. ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ԵՎ ՆՐԱ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

1. **Գլբատ Թորաձե** (музыковед, профессор Тбилисской консерватории). “Я прочел книгу...” (О книге Маргариты Рухкян “Авет Тертерян. Творчество и жизнь”) // “Свободная Грузия”, 2003, 14 августа.
2. **Наталья Гомцян**. “У этой книги широкий адрес” (О книге М.Рухкян “Портреты армянских композиторов”, 2009) // “Голос Армении”, 2010, 4 ноября.
3. **Лидия Птушко** (музыковед, доктор искусствоведения, профессор консерватории Нижнего Новгорода). Отражение сверхчувственного мира (О книге М.Рухкян “Авет Тертерян. Творчество и жизнь”) // “Музыкальная академия”, 2004, N 2, стр. 202-204.
4. **Աննա Ասատրյան, Մարգարիտ Ռուխկյան**. Համերգ-նվիրում վաստակաշատ երաժշտագետին: «Ազգ», 2007, 28 դեկտեմբերի:
5. **Աննա Ասատրյան, Մարգարիտա Ռուխկյան**. արդի հայ երաժշտության հետազոտողը, Լրաբեր Հասարակական գիտությունների, 2012, N 4, էջ 286-290:
6. **Աննա Ասատրյան, Մարգարիտա Ռուխկյան**. Մարգարիտա Ռուխկյան. Տեատր ձայնի Վարդան Աճեմյան // Լրաբեր Հասարակական գիտությունների, 2016, 2, էջ 325-327:
7. **Софа Азнавурян**. И о музыке, и о людях (О книге “Портреты армянских композиторов”) // “Музыкальная Армения”, 2011, N 3-4 (42-43), сс. 111-112.
8. **Софа Азнавурян**. Во всеоружии мастерства (О книге “Театр звука Вардана Аджемяна”) // «Երաժիշտ», 2015, N 7-8 (116-117), июль-август.
9. **Աննա Ասատրյան, Մարգարիտա Ռուխկյան**. արդի հայ երաժշտության տարեգիրը, Լրաբեր Հասարակական գիտությունների, 2017, N 3:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆ.
ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՂԸ.....5

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ 13

Մ. ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ.....16

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Մ. ՌՈՒԽԿՅԱՆԻ ԵՎ ՆՐԱ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ 48

**ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ
ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆ ԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ**

N 5

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆ

*Համակարգչային շարվածքը՝ Ինեսա Ավագիմովայի
Համակարգչային էջադրուժը՝ Վերա Պապյանի
Շապկի ձևավորումը՝ Արմեն Մուրադյանի*

*Հրատ. պատվեր №
Ստորագրված է տպագրության՝ 28.12.2017թ.:
Չափսը՝ 60 x 84^{1/16}, տպագրական 3,25 մամուլ:
Տպաքանակը՝ 150 օրինակ:
Գինը՝ պայմանագրային:*

*ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչության տպարան,
Երևան, Սարչալ Բաղրամյան պող. 24*